

РОЗДІЛ 10 МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 341

ПІДСТАВИ ПРИТЯГНЕННЯ ПОСАДОВИХ ОСІБ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В СУЧАСНОМУ МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

THE GROUNDS FOR BRINGING OFFICIALS TO CRIMINAL RESPONSIBILITY IN THE MODERN INTERNATIONAL LAW

Абушова Б.С.,

*аспірант кафедри міжнародного публічного права
Київського національного торговельно-економічного університету*

Стаття присвячена підставам притягнення посадових осіб до кримінальної відповідальності в сучасному міжнародному праві. Перша частина статті присвячена розгляду імунітетів посадових осіб держав від іноземної кримінальної юрисдикції. Уточнюються обставини, за яких можна використовувати імунітет перед національним судом іноземної кримінальної юрисдикції. Аналізуються міжнародні документи, в яких встановлено, що глава держави має імунітет від кримінальної юрисдикції іноземної держави. Розглядається текст проектів статей про імунітет посадових осіб держави від іноземної кримінальної юрисдикції, прийнятий Комісією міжнародного права. У другій частині статті розглядаються імунітети посадових осіб держав від міжнародної кримінальної юрисдикції. Аналізуються статті Статутів міжнародних кримінальних трибуналів, які присвячені імунітетам посадових осіб держави. Досліджується практика органів міжнародного кримінального правосуддя. Акцент робиться на визначенні правової природи кримінальної відповідальності посадових осіб держав. Здійснюється уточнення обсягу імунітету глав держав при проведенні процесів в органах міжнародного кримінального правосуддя. Надано огляд особливостей функціонування Міжнародного кримінального суду та його сучасної практичної діяльності. Досліджується генезис формування практики проведення кримінальних процесів над главами держав. Докладно розглядаються способи використання імунітету. Аналізуються умови, дотримання яких необхідно для визначення наявності імунітету. У статті також наводяться приклади невиконання державами-учасницями Міжнародного кримінального суду ордеру на арешт. Аналізуються ст.ст. 27, 88, 98 Римського Статуту. Встановлюються способи залучення держав до співпраці. Розбираються шляхи співпраці з державами, які не є учасниками Статуту. Висвітлюється виконання деякими країнами ордеру на арешт міжнародного кримінального суду на прикладі Судану та Йорданії. Уточнюються правові проблеми, які можуть виникнути у зв'язку з виконанням ордеру на арешт щодо чинного президента країни.

Ключові слова: Міжнародний кримінальний суд, міжнародне співробітництво, міжнародний кримінальний процес, орган міжнародного кримінального правосуддя, імунітет посадової особи.

The article is devoted to the grounds of bringing civil services to criminal responsibility in modern international law. The first part of the article is devoted to the consideration of immunities of officials of states from foreign criminal jurisdiction. Clarifies circumstances in which it is possible to use immunity before the national court of foreign criminal jurisdiction. It is analyzed international documents in which it is established that the head of state has immunity from the criminal jurisdiction of a foreign state. The text of draft articles on the immunity of state officials from foreign criminal jurisdiction, adopted by the Commission of International Law is considered. The second part of the article deals with the immunities of officials of States from international criminal jurisdiction. The articles of the Statutes of international criminal tribunals devoted to the immunity of state officials are analyzed. The practice of the bodies of international criminal justice is researched. The emphasis is on determining the legal nature of criminal liability of state officials. The scope of immunity of the heads of state in the process of conducting proceedings in the bodies of international criminal justice is being clarified. The review of the ICC functioning and its current practice shall be provided. The genesis of the formation of the practice of conducting criminal proceedings over heads of states is researched. Details are considered ways to use immunity. The conditions of observation are necessary for determining the presence of immunity. The article also provides examples of non-compliance by the states parties to the ISS arrest warrant. Articles 27, 88, 98 of the Rome Statute are analyzed. There are ways to attract states to cooperation. The ways of cooperation with states that are not party to the Charter are discussed. Covered by the execution by some countries of an arrest warrant for an international criminal court on the example of the Sudan and Jordan. Clarifies the legal issues that may arise in connection with the execution of the arrest warrant in relation to the current president of the country.

Key words: International Criminal Court, international cooperation, international criminal procedure, international criminal tribunal, official immunity.

Складні економічні та політичні процеси викликали численні конфлікти міжнародного і неміжнародного характеру, привели до формування практики здійснення протиправних діянь посадовими особами держави.

З появою органів міжнародного кримінального правосуддя (ОМКП) стало можливим втілити принцип індивідуальної кримінальної відповідальності за міжнародним правом і проводити процеси над посадовими особами, які діють від імені держави, за порушення норм міжнародного гуманітарного права, що викликало необхідність правильного тлумачення правових норм і міжнародних звичаїв під час таких процесів.

Підстави притягнення посадових осіб до кримінальної відповідальності в сучасному МП досліджувались у роботах: С.В. Готової, С.А. Єгорової, К.А. Павлової, Н.М. Ляміна, П.Р. Ізмайлової, А.Б. Мезяєва та інших.

Метою статті є дослідження практики ОМКП, виявлення правової природи кримінальної відповідальності

посадових осіб держав і уточнення обсягу імунітету глав держав при проведенні процесів в ОМКП.

Основне питання, яке виникає після видачі ордеру на арешт глави держави або уряду, – це питання про імунітет посадової особи і можливість застосування посилання на посадове становище.

Варто розібратися, за яких обставин у міжнародному праві допускається використання імунітету: 1) змога використовувати імунітет перед національним судом іноземної кримінальної юрисдикції; 2) змога використовувати імунітет під час розгляду справ міжнародними судами і трибуналами.

*Імунітет посадових осіб держав
від іноземної кримінальної юрисдикції*

Обставини, за яких можна використовувати імунітет перед національним судом іноземної кримінальної юрисдикції, закріплені в деяких міжнародних конвенціях.

У більшості міжнародних документів встановлено, що глава держави має імунітет від кримінальної юрисдикції іноземної держави. Як приклад можна навести Віденську конвенцію про дипломатичні зносини (1961 р.), Конвенцію про спеціальні місії (1969 р.). Так, в п. 2 ст. 21 Конвенції про спеціальні місії 1961 р. наголошується: «Глава уряду, міністр закордонних справ і інші особи високого рангу, які беруть участь у спеціальній місії від імені держави, користуються в приймаючій державі або в третій державі, крім того, що надається їм в силу цієї Конвенції, перевагами, привілеями та імунітетами, які визнаються за ними міжнародним правом».

Ця стаття вказує на низку умов, дотримання яких необхідне для визначення наявності імунітету. Суб'єкт має брати участь у спеціальній місії від імені держави, імунітетом вищезазначені особи користуються в приймаючій державі або в третій державі. Інтерес викликає той факт, що в статті йдеться про голів урядів, міністрів закордонних справ та інших осіб високого рангу, в тексті конвенції немає прямої вказівки на імунітет глави держави. Чи можна зарахувати главу держави до інших осіб високого рангу, не зрозуміло.

Необхідно також зазначити рішення МС ООН у справі «Ордер на арешт» (Демократична Республіка Конго проти Бельгії), в якому суд дійшов висновку, що, видавши ордер на арешт міністра закордонних справ Конго, Бельгія порушила норму звичаєвого міжнародного права, що стосується абсолютної недоторканності та імунітету від кримінальної юрисдикції чинних міністрів закордонних справ [1].

Тема «Імунітет посадових осіб держави від іноземної кримінальної юрисдикції» була включена в роботу Комісії міжнародного права (КМП) ООН в 2007 р., у ст. 3 тексту проєктів статей про імунітет посадових осіб держави від іноземної кримінальної юрисдикції, прийнятому КМП, вказано: «Імунітет *ratione personae* від здійснення іноземної кримінальної юрисдикції мають глави держав, глави урядів і міністри закордонних справ».

Також у доповіді КМП перераховуються злочини, щодо яких імунітет не застосовується. До них належать:

- а) злочин геноциду, злочини проти людяності, воєнні злочини, тортури і насильницькі зникнення;
- б) злочини, пов'язані з корупцією;
- в) злочини, які заподіюють шкоду людям, включаючи смерть і тяжку шкоду, або майну, коли такі злочини вчиняються на території держави суду і коли посадова особа держави знаходиться на вказаній території в момент скоєння таких злочинів [2].

Як ми бачимо, на відміну від конвенцій у доповіді КМП прямо вказується на те, що імунітетом можуть скористатися глава уряду, глава держави і міністр закордонних справ. Йдеться про горизонтальне застосування імунітету між державами, на відміну від вертикального застосування імунітету, характерного для міжнародних кримінальних судів і трибуналів.

З огляду на все вищевикладене можна зробити висновок, що конвенційне закріплення імунітету від юрисдикції має свої обмеження і поширюється на дипломатичних агентів, глав урядів, міністрів закордонних справ та інших осіб високого рангу на період виконання ними своїх функцій. Рішення МС ООН підтвердило наявність норми звичаєвого міжнародного права, що стосується абсолютної недоторканності й імунітету від кримінальної юрисдикції держави.

Імунітет посадових осіб держав від міжнародної кримінальної юрисдикції

Першим органом міжнародного кримінального правосуддя можна вважати Міжнародний військовий трибунал для суду і покарання головних військових злочинців європейських країн осі (МВТ) 1945 р. У ст. 7 Статуту цього трибуналу вперше було закріплено, що «посадове становище підсудних, їх положення як глав держав або відповідальних чиновників різних урядових відомств не має роз-

глядатися як підстава до звільнення від відповідальності або пом'якшення покарання» [3].

Ця звичаєва норма права знайшла відображення в резолюції ГА ООН від 11 грудня 1946 р., яка підтвердила Нюрнберзькі принципи. Вони були сформульовані в 1950 р. на 2-й сесії КМП ООН як Принципи МП, визнані Статутом Нюрнберзького Трибуналу, і знайшли вираження у рішеннях цього Трибуналу. У цьому документі, зокрема, підкреслено: «Та обставина, що будь-яка особа, яка вчинила дію, що визнається згідно з міжнародним правом злочином, діяла як глава держави або відповідальна посадова особа уряду, не звільняє таку особу від відповідальності за міжнародним правом» (Принцип III) [4, с. 34].

Вищевикладене свідчить про неприпустимість послання на посадові положення осіб із метою уникнення відповідальності за вчинення міжнародних злочинів. Однак у сучасному світі спроби залучення на практиці таких осіб до міжнародної кримінальної відповідальності викликають певні правові проблеми при їх практичному виконанні.

Пристаючи до дослідження цієї тематики, необхідно підкреслити, що формування практики проведення кримінальних процесів над главами держав почалося з процесу проти колишнього глави держави Слободана Мілошевича в Міжнародному кримінальному трибуналі для колишньої Югославії (далі – МТКЮ). Цей процес не був доведений до кінця, Мілошевич помер у в'язниці до винесення вироку. Однак цей процес мав безліч правових проблем і піддавався критиці з боку зарубіжних і вітчизняних вчених, які вказували на порушення імунітету колишнього глави держави.

Згодом Міжнародним трибуналом по Руанді (МТР) був засуджений глава уряду Ж. Камбанда, його звинуватили в скоєнні злочинів геноциду і злочинів проти людяності. Як зазначає С.А. Єгоров, вперше в історії міжнародного кримінального правосуддя на лаві підсудних опинився глава уряду Ж. Камбанда, якого, незважаючи на визнання ним своєї провини, в результаті засудили до довічного ув'язнення [5, с. 186].

Ще одним важливим процесом, який зробив внесок у розвиток міжнародного кримінального процесуального права, є справа «Звинувачення проти Чарльза Ганкай Тейлора». Через практичне значення його слід розглянути більш детально.

7 березня 2003 р. Спеціальний суд для Сьєрра-Леоне прийняв обвинувальний акт, в якому містилося звинувачення Ч. Тейлора (чинного на той момент президента Ліберії) в скоєнні військових злочинів, злочинів проти людяності. Однак 4 червня 2003 р. Спеціальний суд призупинив (у зв'язку із загостренням ситуації в регіоні) дію обвинувального акта щодо Тейлора, який на той момент ще обіймав офіційну посаду президента Ліберії. У травні 2004 р. було прийнято рішення про імунітет від юрисдикції, і група адвокатів Тейлора висунула клопотання про скасування обвинувального акта.

У рішенні Апеляційної палати Спеціального суду для Сьєрра-Леоне вказувалося на п. 2 ст. 6 Статуту Спеціального суду, в якому прописано, що «Посадове положення будь-якого обвинуваченого, будь то глава держави або уряду, або відповідальний державний чиновник, не звільняє таку особу від кримінальної відповідальності і не є підставою для пом'якшення покарання» [6].

Варто зазначити, що аналогічні статті містяться і в статутах інших міжнародних трибуналів: ст. 7 Статуту МВТ, п. 2 ст. 7 Статуту МТКЮ, п. 2 ст. 6 Статуту МТР.

У зв'язку із закріпленням у Статуті норми, яка прямо вказує на те, що положення особи як глави держави не може бути підставою для звільнення її від кримінальної відповідальності, Апеляційна палата Спеціального суду для Сьєрра-Леоне не задовольнила позов групи адвокатів Тейлора. Питання про імунітети в Спеціальному Суді більше не розглядалось, бо Тейлор на момент процесу вже покинув пост глави держави.

Після відмови Тейлора від поста Президента в березні 2006 р. новообраний президент Ліберії Е. Джонсон-Серліф направила запит на адресу уряду Нігерії (де перебував на той момент Тейлор), щоб Тейлор був виданий владі. 29 березня нігерійська поліція заарештувала і затримала Тейлора. Він був висланий до Ліберії, де був узятий під охорону сил ООН і перепроваджений у спеціальний суд у Фрітауні. 26 квітня 2012 р. Тейлор був визнаний винним. Потім рішення Апеляційної палати суду повністю підтримало рішення першої інстанції, і Ч. Тейлор був відквотований до британської в'язниці задля відбуття терміну покарання [7, с. 185].

Як ми бачимо, процес над колишнім главою держави був доведений до кінця. Рішенням Апеляційної палати було остаточно підтверджено наявність загальновизнаної норми міжнародного права, що свідчить про неможливість посилання на посадове становище обвинувачених.

З появою МКС і початком розслідування ще однієї справи проти чинного глави держави в міжнародному праві з'явилася проблема відмови держав виконувати ордер на арешт, виданий МКС, посилюючись на імунітет глави держави від кримінальної юрисдикції іншої держави, що, своєю чергою, вплинуло на ефективність роботи Суду.

Так, РБ ООН передала в червні 2005 р. Прокурору МКС для розслідування ситуацію в Дарфурі (Судан) на підставі резолюції 1593 (2005), в результаті розслідування було видано три ордери на арешт за вчинення військових злочинів, злочинів проти людяності та геноциду в провінції Дарфур. 4 березня 2009 р. Палатою попереднього провадження I був виданий ордер на арешт чинного президента Судану. Президент Судану Омар Аль-Башир є першим чинним президентом, якого розшукує МКС, і першою особою, яку МКС звинувачує в скоєнні злочину геноциду. Жоден із двох ордерів на арешт не був виконаний, і він досі не знаходиться під вартою в Суді [8]. На цей момент розгляд справи фактично призупинено через позицію Судану, який відмовляється видати зазначену особу МКС [9, с. 174].

Такої думки дотримується і Ізмайлова П.Р., яка пише, що перспективи здійснити його реальне переслідування невеликі: він продовжує перебувати при владі в Судані, а деякі глави сусідніх із Суданом держав прямо заявили, що не визнають права МКС видавати ордер на арешт чинного глави держави [10, с. 115].

З огляду на вищевикладене можна зробити висновок, що у зв'язку з ордером на арешт чинного президента Судану виникають такі правові проблеми: 1) виконання Суданом ордеру на арешт; 2) виконання державами-учасниками МКС ордеру на арешт; 3) виконання державами, які не беруть участі в Римському статуті, ордеру на арешт.

Виконання Суданом Ордеру на арешт

У резолюції 1593 (2005) про передачу ситуації в Дарфурі зазначається, що «уряд Судану і всі інші сторони конфлікту в Дарфурі мають на підставі цієї резолюції в повній мірі співпрацювати з Судом і Прокурором і надавати їм будь-яку необхідну допомогу» [11].

Зобов'язання співпраці було продубльовано в Заяві Голови РБ від 16 червня 2008 р. РБ, посилюючись на резолюцію 1593 (2005), «закликає уряд Судану і всі інші сторони конфлікту в Дарфурі в повній мірі співпрацювати з Судом, щоб покласти край безкарності за злочини, вчинені в Дарфурі». Офіційну заяву на підтримку роботи МКС зробив і Європейський Союз, пригрозивши вжити санкції проти осіб, які перешкоджають співробітництву з Судом [4, с. 30].

Для держав, які не беруть участі в Римському статуті, також передбачена ще одна (не з допомогою резолюції РБ) можливість співпраці: відповідно до п. 5 ст. 87 Римського статуту «Суд може запропонувати будь-якій державі, яка не є учасницею цього Статуту, надати допомогу відпо-

відно до цієї Частини на основі спеціальної домовленості, угоди з такою державою або на будь-якій іншій відповідній основі» [3].

З вищевикладеного випливає, що є два способи залучення держав, які не беруть участь у Статуті, до співпраці – за допомогою резолюції РБ ООН і на підставі ст. 87 Римського Статуту.

Тут варто згадати рішення МС ООН у справі «Ордер на арешт» (ДР Конго проти Бельгії), в якому було зазначено, що наявність імунітетів не є перешкодою для притягнення до кримінальної відповідальності в міжнародних кримінальних судах, що мають відповідну юрисдикцією [1].

У цьому випадку МКС має юрисдикцію на підставі п. b ст. 13 Римського статуту відповідно до резолюції 1593 РБ ООН. Цей спосіб здійснення Судом юрисдикції дає змогу РБ ООН швидше й ефективніше виконувати своє основне завдання відповідно до Глави VII Статуту ООН, а саме підтримання міжнародного миру і безпеки, не вдаючись до створення тимчасових спеціальних трибуналів для окремого випадку.

Однак А.Б. Мезяєв вважає, що у такому разі МКС не володіє юрисдикцією, адже право РБ ООН передавати справи в МКС порушує Віденський конвенцію про право міжнародних договорів 1961 р., а тлумачення п. b ст. 13 призводить до висновку, що РБ ООН може передавати прокурору МКС тільки ситуації в державах, які є учасниками Статуту МКС [12, с. 83].

На наш погляд, з автором не можна погодитися, бо, незважаючи на те, що Суданом не був ратифікований Римський Статут, держава є учасником ООН відповідно до ст. 104 Статуту. «ООН користується на території кожного зі своїх членів такою правоздатністю, яка може бути необхідною для виконання її функцій і досягнення її цілей» [13].

Судан також є стороною Конвенції «про попередження злочину геноциду і покарання за нього», в ст. 1 якої прописано, що «Договірні Сторони зобов'язуються карати за вчинення геноциду».

З огляду на вищевикладене можна зробити висновок, що Судан не має правових підстав для відмови співпрацювати з МКС і виконувати рішення Суду.

Виконання державами-учасниками МКС ордеру на арешт

Про видачу ордеру на арешт, а також клопотання про арешт і видачу Аль-Башира Суду були повідомлені всі держави-учасниці Римського статуту.

Однак президент Судану відвідав низку держав-учасниць МКС і не був заарештований. У зв'язку з цим Палата попереднього провадження прийняла ряд рішень на підставі п. 7 ст. 87 про передачу цього питання на розгляд РБ ООН. У число цих держав-учасниць входять Чад, Демократична Республіка Конго, Джибуті, Малаві, Південна Африка і Уганда.

Нині Суд відповідно до п. 7 ст. 87 Римського Статуту, в якому зазначається, що «в тих випадках, коли держава-учасниця не виконує прохання Суду про співпрацю всупереч положенням цього Статуту, тим самим не дозволяючи Суду виконати його функції і повноваження згідно з цим Статутом, Суд може винести висновок із цього приводу і передати питання Асамблеї держав-учасниць або, в тих випадках, коли це питання передано Суду РБ ООН – Раді Безпеки», може скористатися своїм правом за Статутом і передати питання про невиконання на розгляд Асамблеї держав-учасниць або РБ ООН. У випадку з Суданом Суд здійснює свою юрисдикцію відповідно до резолюції РБ ООН, тому питання про недотримання державою своїх зобов'язань може бути передано на розгляд РБ ООН.

Ст. 27 Римського Статуту про неприпустимість посилання на посадове становище закріплює: «Імунітети або спеціальні процесуальні норми, які можуть бути пов'язані з посадовим становищем особи, будь то згідно з національним або міжнародним правом, не мають перешко-

джати здійсненню Судом його юрисдикції щодо такої особи» [3].

З огляду на цей пункт стає зрозуміло, що імунітети не є перешкодою для здійснення юрисдикції МКС. Держави-учасниці Римського статуту через ратифікацію Статуту визнали, що недоторканність глави держави відповідно до ст. 27 не може перешкодити суду здійснювати юрисдикцію.

Тому тут можна погодитися з П.Р. Ізмайлової, яка зазначає, що ст. 27 Римського статуту однозначно передбачає обмеження імунітету посадових осіб держав щодо юрисдикції Суду. Тому держава-учасниця, глава якої звинувачений, не може посылатися на імунітет від розгляду в МКС або не виконувати на цій підставі розпорядження Суду [10, с. 112].

Однак на практиці є проблема невиконання рішень МКС, в основному, через наявність у Статуті ст. 98. Так, у п. 1 статті вказується: «Суд не може звертатися з проханням про надання в розпорядження або проханням про допомогу, яка вимагала б від запитуваної держави дій, що суперечать її зобов'язанням за міжнародним правом щодо державного чи дипломатичного імунітету особи або майна іншої держави, до тих пір, поки Суд не заручитися підтримкою цієї іншої держави в питанні відмови від імунітету» (Ст. 98). Наявність цієї статті в Статуті означає, що перш ніж відправляти запити про арешт президента Судану, Суд має отримати від Судану підтвердження про позбавлення глави держави імунітету. Чи можна вважати наявність такої норми перешкодою для здійснення Судом юрисдикції?

П.Р. Ізмайлова пише з цього приводу, що, порівнюючи дві статті (27 і 98), починаєш розуміти, що якщо ст. 27 усуває імунітет як перешкоду для самого Суду, то ст. 98 говорить про зобов'язання держави, що отримала запит, а не Суду. Суд отримувє свободу дій навіть там, де держави залишаються пов'язаними принципом імунітету. Крім того, зазначимо, що в ст. 98 йдеться про зобов'язання за міжнародним правом, значить, національне право, яке регулює дію імунітету, не може блокувати співпрацю держав із Судом, якщо це не передбачено міжнародним правом. Щоправда, якщо прочитати ст. 98 спільно зі ст. 88, яка зобов'язує держави співпрацювати з Судом, можна дійти висновку, що це може означати звуження обсягу імунітету, наданого міжнародним правом, на користь співпраці. З наведених положень, на думку автора, випливає, що саме Суд, а не держава, фактично визначає обсяг чинного імунітету. Ст. 98 (1) дає державам змогу делегувати Суду право прийняття рішення. Держави-учасниці зобов'язані лише виконувати рішення Суду, а не приймати на себе пряму відповідальність за складне рішення [10, с. 113].

З автором важко погодитися, оскільки не зрозуміло: якщо ст. 98 говорить про зобов'язання держави, а не Суду, яким чином держава може виконати свої зобов'язання перед Судом, якщо вона пов'язана зобов'язаннями за міжнародним правом з іншою державою? Що саме має бути в пріоритеті для держави: виконати прохання Суду і порушити свої міжнародні зобов'язання перед іншою державою або відхилити прохання, посилаючись на те, що воно суперечить її зобов'язанням за міжнародним правом щодо іншої держави? Також у статті прописано: «Суду необхідно заручитися підтримкою цієї іншої держави у питанні відмови від імунітету», що показує саме зобов'язання Суду, а не, як пише автор, зобов'язання держави, що отримала запит. І яким чином Суд може отримати свободу дій, якщо держава, яка має виконати прохання Суду, буде пов'язана принципом імунітету з іншою державою? За відповідями на ці питання доцільно звернутися до вже сформованої практики МКС.

Як приклад невиконання державою-учасником МКС ордеру на арешт можна навести Йорданське Хашимітське Королівство (Йорданія), яке подало позов проти рішення Палати попереднього провадження II від 11 грудня 2017 р. по справі Аль-Башира. Ця справа почала розгля-

датися після того, як Йорданія, яка є учасником Римського статуту МКС із 2002 р., не виконала свої зобов'язання за Статутом і не заарештувала Омара Аль-Башира, коли він перебував на її території, де брав участь у саміті Ліги арабських держав. 11 грудня 2017 р. Палата попереднього провадження II постановила у зв'язку з тим, що Йорданія не виконала свої зобов'язання, передати питання про недотримання Йорданією зобов'язань за Римським Статутом на розгляд Асамблеї держав-учасників і РБ ООН відповідно до статті 87 (7) Римського статуту.

6 травня 2019 р. в апеляції, поданій Йорданією, Апеляційна камера МКС одногосно постановила підтвердити рішення МКС, винесене в попередньому розгляді Палатою попереднього провадження II, в частині того, що Йорданія, держава-учасник Римського статуту МКС із 2002 р., не виконала свої зобов'язання, не заарештувала пана Омара аль-Башира, коли він перебував на території Йорданії. Апеляційна камера, зазначивши особливі обставини цієї справи, більшістю голосів ухвалила скасувати рішення Палати попереднього провадження II про передачу питання про недотримання Йорданією зобов'язань за Римським Статутом Асамблеї держав-учасників і РБ ООН. Апеляційна камера постановила, що ст. 27 (2) Римського статуту МКС, яка передбачає, що імунітети не є перешкодою для здійснення юрисдикції, відображає статус звичаєвого міжнародного права. Вона дійшла висновку, що відповідно до звичаєвого міжнародного права не існує імунітету глави держави щодо міжнародного суду. Таким чином, у нинішніх обставинах, коли Суд просить Йорданію (державою-учасником) заарештувати і здати пана Аль-Башира, враховуючи, що Судан зобов'язаний повною мірою співпрацювати з Судом відповідно до Римського Статуту МКС і резолюції 1593 РБ ООН, імунітет глави держави в цій ситуації не застосовується. Апеляційна камера також встановила більшістю голосів, що Палата попереднього провадження II помилково використала свій розсуд, на підставі неправильного висновку, що Йорданія не зверталася за консультаціями до Суду [14].

На наш погляд, слід зупинитися на деяких аспектах цієї справи.

У рішеннях Суду було зазначено, що ст. 98 (1) Статуту сама по собі не передбачає, не визнає і не зберігає жодних імунітетів. Це процесуальне правило, яке визначає, як Суд має діяти, якщо існує імунітет, який може перешкоджати запитам про співпрацю». У цьому випадку Йорданія стверджувала, що вона є учасником Конвенції про привілеї та імунітети 1953 р., укладеної в рамках організації Ліги арабських держав, яка передбачає певні імунітети і пов'язана цими зобов'язаннями за міжнародним правом, що не дає їй змоги відповідно до п. 1 ст. 98 виконати прохання Суду.

Однак Апеляційна палата підтвердила попереднє рішення, в якому Палата попереднього провадження II визначила, що Йорданія не може посылатися на недоторканність глави держави і свої міжнародно-правові зобов'язання згідно зі ст. 98 (1) Статуту, оскільки не було встановлено, що Судан є учасником Конвенції про привілеї та імунітети Ліги арабських держав 1953 р. і що, в будь-якому разі, ст. 98 Статуту не може бути застосована до Конвенції 1953 р., бо в цій справі немає імунітету, який може перешкоджати запиту про співпрацю. І навіть якщо ст. 98 буде застосована, це не буде для Йорданії підставою для невиконання запитів Суду про арешт президента Судану.

Таким чином, аналізуючи рішення, можна побачити, що в процесі цієї справи Судом були досягнуті такі правові висновки:

- ст. 27 (2) Римського статуту виключає застосування ст. 98;
- ст. 98 не встановлює прав для держав-учасниць Римського Статуту;

- ст. 98 не застосовується до Конвенції 1953 р.,
- застосування ст. 98 не дає підстав для невиконання запитів суду.

Важливо також підкреслити, що під час розгляду цієї справи враховувалися такі фактори:

- a) Судан не є учасником Римського статуту;
- b) Судан є членом ООН;
- c) юрисдикція Суду ґрунтується на п. b ст. 13;
- d) резолюція РБ ООН зобов'язує Судан повною мірою співпрацювати з Судом.

У розглянутому контексті теми статті можна констатувати:

- держави-учасниці Римського статуту через ратифікацію Статуту визнають, що недоторканність глави держави не може перешкодити суду здійснювати юрисдикцію;
- резолюція 10 593 РБ ООН є обов'язковою для виконання всіма державами-членами ООН відповідно до положень Статуту ООН, незалежно від того, чи є ці держави-члени ООН також сторонами Римського Статуту;
- співпраця держав із МКС є необхідною умовою для ефективного здійснення юрисдикції Суду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Рішення МС ООН «ДПК проти Бельгії». URL: <https://www.icj-cij.org/files/summaries/summaries-1997-2002-ru.pdf>
2. Доклад КМП. URL: <http://legal.un.org/ilc/reports/2016/russian/chp11.pdf>
3. Римський Статут МКС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588
4. Глотова С.В. Правові проблеми розгляду дарфурської ситуації в МКС. *Держава і право*. 2009. № 10. С. 28–35.
5. Єгоров С.А. Міжнародний трибунал по Руанді. Сучасне МП теорія і практика. Москва, 2015. 432 с.
6. Статут Спеціального Суду для Сьєрра-Леоне. URL: <http://docs.cntd.ru/document/901897901>
7. Павлов К.А. Міжнародно-правові особливості спеціального суду для Сьєрра-Леоне : дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2016. 211 с.
8. Рішення МКС. URL: <https://www.icc-cpi.int/darfur>
9. Лямін Н.М. МКС і відповідальність за злочинні порушення прав людини : дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2017. 212 с.
10. Ізмайлова П.Р. Кримінальна відповідальність посадових осіб держави за злочини за міжнародним правом : дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2015. 156 с.
11. Резолюція РБ ООН. URL: <https://undocs.org/ru/S/RES/1593>
12. Мезяев А.Б. Міжнародно-правові аспекти вирішення МКС про видачу ордера на арешт президента Судану. URL: http://www.ruzh.org/rj/2009/2009_6/DJVU/2014.pdf
13. Статут ООН. URL: http://www.un.org.ua/images/UN_Charter_Ukrainian.pdf
14. Рішення МКС. URL: <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=pr1452>

УДК 341.225 (042)

СУЧАСНА ТЕОРІЯ СУТНОСТІ ТА КЛАСИФІКАЦІЇ СУДОВИХ ПРЕЦЕДЕНТІВ ОРГАНІВ МІЖНАРОДНОГО ПРАВОСУДДЯ

MODERN THEORY OF THE ESSENCE AND CLASSIFICATION OF JUDICIAL PRECEDENTS OF INTERNATIONAL JUSTICE BODIES

Бойко І.С.,

*кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри морського права*

Національного університету «Одеська морська академія»

Автор статті вважає, що в юридичній науці залишаються невизначеними положення щодо напрямку дії судового прецеденту міжнародних судових органів. Фахівці з міжнародного права дискутують щодо питання про те, чи міжнародний судовий прецедент обов'язковий в аналогічних судових справах у цілому, чи лише в поданих аналогічних справах.

Метою статті є систематизований аналіз сучасної теорії сутності та різновидів судових прецедентів органів міжнародного правосуддя.

Автор пропонує судовим прецедентом міжнародних органів правосуддя вважати таке рішення, яке містить правові позиції, що або роз'яснюють зміст чинної норми, або формулюють нову норму. Такі рішення враховуються судом, який їх прийняв, або іншими судово-арбітражними органами під час розгляду подібної справи; вони є імперативно обов'язковими для сторін спору, а також політично обов'язкові для третіх держав. Правова позиція може існувати як формула, яка спочатку є обов'язковою вимогою мотивувальної частини судового рішення, але, якщо така правова позиція повторюється під час прийняття наступних рішень, то вона стає міжнародним звичаєм, отримує юридичну обов'язковість для невизначеного кола осіб на майбутнє, або таку правову позицію включають у текст міжнародного договору, надаючи їй форму норми міжнародного договірної права.

Ураховуючи пропозиції вчених щодо класифікації судових прецедентів, пропонуємо поділяти судові прецеденти міжнародних судових органів на обов'язкові (вертикальні) та переконливі (горизонтальні).

До обов'язкових прецедентів відносимо рішення Суду ЄС, що прийняті в результаті преюдиціальної процедури, оскільки Суд ЄС роз'яснює норми європейського права за запитом національної судової установи, створює нові правила, які набувають загальнообов'язкового характеру.

Прецедентні рішення Великих палат Європейського суду з прав людини, Суду Європейського Союзу та Апеляційних камер міжнародних кримінальних трибуналів є обов'язковими для інших вертикально пов'язаних із ними органів.

Переконливі або горизонтальні судові прецеденти стають досить поширеним правовим явищем, оскільки міжнародні судово-арбітражні інституції активно посилюються на рішення власні та невластні, а також запозичують правові позиції прецедентних рішень інших органів міжнародного правосуддя.

Ключові слова: судовий прецедент органу міжнародного правосуддя, класифікації судових прецедентів, обов'язковий судовий прецедент, переконливий судовий прецедент, вертикальний судовий прецедент, горизонтальний судовий прецедент.